

قرآن و سلامت روان: ترسیم نقشه های علمی از مفاهیم کلیدی و روندهای پژوهشی جهانی

جواد باقری بیلندی^۱، میثم داستانی^۲

چکیده

هدف: مطالعه حاضر با هدف تحلیل شبکه‌های علمی و روند تولیدات علمی در حوزه قرآن و سلامت روان با استفاده از روش علم‌سنجی انجام شده است. روش بررسی: پژوهش حاضر از نوع علم‌سنجی است که داده‌های آن از پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس با جستجوی کلیدواژه‌های مرتبط با قرآن و سلامت روان استخراج گردید، سپس تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از بسته نرم‌افزاری بیبلیومتریکس در زبان برنامه‌نویسی R انجام شده است.

یافته‌ها: ۱۳۱ مدرک علمی مرتبط با این حوزه شناسایی شد که نشان‌دهنده روند رو به رشد انتشارات در سال‌های اخیر، به‌ویژه در سال ۲۰۲۰ بوده است. بیشترین تولیدات علمی به مقالات پژوهشی اصیل (۹۶ مدرک) اختصاص داشت و مجلاتی مانند «دین و سلامت» و «قرآنی» به‌عنوان مهم‌ترین منابع انتشارات این حوزه شناخته شدند. از نظر جغرافیایی، ایران با ۱۱۹ مدرک، اندونزی با ۹۳ مدرک و مالزی با ۹۰ مدرک، بیشترین مشارکت را در تولیدات علمی این حوزه داشتند. تحلیل شبکه همکاری‌های علمی نشان داد که ایران، مالزی و اندونزی در یک خوشه همکاری قرار دارند. در حالی که اکثر کشورهای غربی و آفریقایی در خوشه‌های جداگانه دیگری همکاری می‌کنند. نقشه هم‌رخدای کلیدواژه‌ها نیز تأیید می‌کند که قرآن به‌عنوان هسته مرکزی این پژوهش‌ها، با مفاهیمی مانند اسلام، سلامت روان، استرس و اضطراب ارتباط تنگاتنگی دارد.

نتیجه‌گیری: نتایج این مطالعه بیانگر آن است که حوزه انتشارات علمی قرآن و سلامت روان به‌طور فزاینده‌ای در حال رشد است و پژوهش‌های انجام‌شده نقش مهمی در درک تأثیر آموزه‌های قرآنی بر سلامت روان ایفا کرده است. با این حال، تقویت همکاری‌های بین‌المللی و ایجاد شبکه‌های پژوهشی قوی‌تر بین سازمان‌های علمی برای پیشبرد این حوزه ضروری است؛ بنابراین نتایج مطالعه حاضر می‌تواند به‌عنوان پایه‌ای برای طراحی مداخلات معنوی و دینی در حوزه سلامت روان مورد استفاده قرار گیرد.

کلیدواژه‌ها: قرآن، سلامت روان، علم‌سنجی، نقشه علمی.

۱. مربی گروه معارف، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران

۲. نویسنده مسئول، دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی (بازیابی اطلاعات و دانش)، دانشگاه علوم پزشکی گناباد، گناباد، ایران.

مقدمه و بیان مسئله

سلامت روان به‌عنوان یکی از ابعاد اساسی سلامت انسان، نقش تعیین‌کننده‌ای در کیفیت زندگی فردی و اجتماعی ایفا می‌کند. بر اساس گزارش سازمان جهانی بهداشت، اختلالات روانی به یکی از چالش‌های عمده بهداشت جهانی تبدیل شده است، به طوری که بیش از ۹۷۰ میلیون نفر در سراسر جهان از این اختلالات رنج می‌برند (سازمان جهانی بهداشت، ۲۰۲۲). در جوامع مدرن، افزایش استرس، اضطراب و سایر مشکلات روان‌شناختی، ضرورت پرداختن به راهکارهای مؤثر برای بهبود سلامت روان را دوچندان کرده است. در این میان، قرآن کریم به‌عنوان منبعی الهی، چارچوب جامعی برای درک و ارتقای سلامت روان ارائه می‌دهد که ابعاد روحانی، اخلاقی و روان‌شناختی را به هم پیوند می‌دهد (کشاورزی و علی، ۲۰۱۹). همچنین قرآن شامل مفاهیم عمیقی است که می‌تواند به تقویت تاب‌آوری روانی، کاهش اضطراب و ارتقای امیدواری کمک کند. مفاهیمی مانند توکل (اعتماد به خدا)، صبر، ذکر و رضا به‌طور مکرر در قرآن مورد تأکید قرار گرفته‌اند و مطالعات نشان داده که این مفاهیم با کاهش استرس و بهبود سلامت روان مرتبط است (کوئینگ و همکاران، ۲۰۱۹).

قرآن با ارائه مفاهیمی همچون نفس لؤامه (نفس سرزنشگر) و نفس مطمئنه (نفس آرام)، به‌روشنی نشان می‌دهد که انسان در مسیر تکامل روانی خود می‌تواند به تعادل و آرامش دست یابد. علاوه بر این، قرآن را می‌توان به‌عنوان دارویی برای درمان بیماری‌های جسمی و روحی در نظر گرفت (پوترا و همکاران، ۲۰۲۲). ایمان و سلامت روان در اسلام به‌شدت به یکدیگر وابسته‌اند، به‌گونه‌ای که ایمان قوی و تقوا منجر به ذهنی سالم و آرام می‌شود (میلدائینی و هدا، ۲۰۲۴). قرآن استراتژی‌های مختلفی را برای حفظ سلامت روان ارائه داده است که شامل راهبردهای رفتاری، هیجانی و اجتماعی می‌شود (فتحی، ۲۰۱۳؛ پوترا و همکاران، ۲۰۲۲) برای مثال، صبر و

تحمل در برابر سختی‌ها که در آیه ۱۵۵ سوره بقره بر آن تأکید شده است، از عوامل کلیدی در تقویت سلامت روان محسوب می‌شود. همچنین، قرآن نقش یاد خدا (ذکر) را در آرامش روحی برجسته می‌کند، چنان‌که در آیه ۲۸ سوره رعد آمده است: «أَلَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ» بدانید که تنها با یاد خدا دل‌ها آرامش می‌یابد. علاوه بر این، قرآن بر اهمیت حمایت اجتماعی و انجام اعمال نیک برای ارتقای سلامت روان تأکید دارد. در آیه ۱۱۰ سوره آل‌عمران، ارتباط میان مشارکت در کارهای خیر و بهبود روابط اجتماعی مورد توجه قرار گرفته است که می‌تواند به سلامت روانی کمک کند (قرائتی، ۱۳۸۶؛ ثقفی تهرانی، ۱۳۹۸). این یافته‌ها با مطالعات علمی معاصر نیز همخوانی دارند، به طوری که پژوهش‌ها نشان داده‌اند که تلاوت و گوش دادن به آیات قرآن، تأثیر مثبتی بر کاهش استرس، اضطراب و افسردگی دارد (دارابینیا و همکاران، ۲۰۱۷؛ نادیم، ۲۰۱۸). همچنین اعمال عبادی مانند نماز، روزه، صبر و ذکر الهی از جمله راهکارهای قرآنی برای حفظ سلامت روان به شمار می‌رود (ناصر، ۲۰۲۰؛ آپریلیا و همکاران، ۲۰۲۲). مطالعات نشان داده‌اند که تعالیم اسلامی و آموزه‌های قرآن کریم در کاهش استرس، افزایش رضایت از زندگی و بهبود عملکرد روانی نقش مهمی دارند (پوترا و همکاران، ۲۰۲۲؛ حسینی و غدیری نژاد، ۱۴۰۲، کیانی و فرضعلی، ۱۴۰۱). علاوه بر این، قرآن نه‌تنها مسیر سعادت دنیوی را ترسیم می‌کند، بلکه راهنمایی برای سلامتی و خوشبختی نیز ارائه می‌دهد (ماسوری و همکاران، ۲۰۲۲؛ پیروی، ۲۰۱۳).

با توجه به اینکه در سال‌های اخیر، سلامت روان به‌عنوان یکی از شاخص‌های کلیدی رفاه اجتماعی و فردی شناخته شده و پژوهش‌های گسترده‌ای در زمینه عوامل مؤثر بر آن انجام شده است و از سوی دیگر، با در نظر گرفتن نقش محوری دین و معنویت در جوامع اسلامی، انجام مطالعاتی برای بررسی تأثیر قرآن بر سلامت روان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. این

موضوع توجه پژوهشگران دینی در سراسر جهان را به خود جلب کرده و منجر به انتشار تولیدات علمی متعددی در این حوزه شده است؛ بنابراین، بررسی و تحلیل تلاش‌های پژوهشی انجام‌شده در این زمینه، می‌تواند به درک بهتر نقش قرآن در ارتقای سلامت روان کمک کند و مسیر پیشرفت دانش را ترسیم کند. از این رو، ضروری است که از روش‌ها و فنونی بهره گرفته شود تا بتوان با تحلیل انتشارات علمی، اطلاعات ارزشمندی درباره روندهای پژوهشی، نقاط قوت و زمینه‌های قابل‌بهبود در این حوزه ارائه کرد. یکی از روش‌های ارزیابی فعالیت‌های علمی، علم‌سنجی است. علم‌سنجی یک رویکرد کمی و آماری برای تحلیل پژوهش‌های علمی در موضوعات مشخص است که ریشه در علم اطلاعات و کتابداری دارد و در رشته‌های گوناگونی از جمله علوم طبیعی، فناوری، مهندسی، علوم پزشکی، علوم اجتماعی و علوم انسانی نیز کاربرد یافته است (لیو و هی، ۲۰۲۳) و هدف اصلی آن سنجش تأثیر نویسندگان، انتشارات، مجلات، مؤسسات و کشورها، تحلیل رفتار استنادی مقالات علمی و ترسیم نقشه‌های فکری علم است. همچنین، تولید شاخص‌هایی برای ارزیابی عملکرد و بهره‌وری علمی از دیگر اهداف آن به شمار می‌رود (کیم و ژو، ۲۰۱۸). روش‌های علم‌سنجی شامل کاربرد مدل‌های ریاضی، گردآوری داده‌ها و پردازش آماری اطلاعات کتاب‌شناختی، مانند شمارش مقالات علمی منتشرشده و تعداد استنادات آن‌ها است (گرینف و همکاران، ۲۰۲۱). همچنین به‌منظور درک بهتر داده‌های کمی و روابط بین آن‌ها در یک حوزه علمی، از مصورسازی و ترسیم نقشه‌های علمی به‌عنوان راه حل مناسبی نام برده می‌شود. یک نقشه علمی، نمایش‌دهنده چگونگی ارتباط رشته‌ها، حوزه‌ها، تخصص‌ها و مقاله‌های فردی یا گروهی نویسندگان با یکدیگر است که از طریق نزدیکی فیزیکی یا موقعیت‌های نسبی نشان داده می‌شوند. ترسیم ساختار علمی و اجتماعی پژوهشگران یک حوزه علمی اطلاعات ارزشمندی پیرامون جایگاه هر یک

از پژوهشگران در بدنه آن علم ارائه می‌کند و به نوعی بیانگر قدرت آنها است (خاصه و همکاران، ۲۰۱۶). ترسیم نقشه‌های علمی از روش‌های مختلفی چون تحلیل هم‌رخدادی واژگان، هم‌استنادی یا هم‌نویسندگی قابل اجراست (جنسن و همکاران، ۲۰۰۶).

با توجه به مطالب ذکر شده، مطالعه حاضر قصد دارد با بهره‌گیری از روش‌های علم‌سنجی، میزان و روند تحقیقات علمی انجام‌شده در زمینه سلامت روان و قرآن را بررسی کند؛ بنابراین پژوهش حاضر با هدف پُر کردن این خلأ دانشی این حوزه، از طریق پاسخ به پرسشهای زیر طراحی شده است:

۱. روند زمانی تولیدات علمی قرآن و سلامت روان چگونه بوده است؟

۲. انواع مطالعات، منابع، کشورها و سازمان‌های فعال در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان کدامند؟

۳. کلیدواژه‌ها و مفاهیم محوری در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان چه هستند؟

پیشینه پژوهش

مطالعات داخلی

قاضی‌زاده و همکاران (۱۳۹۴) در مطالعه‌ای با عنوان «ترسیم ساختار دانش در پژوهش‌های علوم قرآن و حدیث ایران با استفاده از تحلیل هم‌واژگانی»، به تحلیل تولیدات علمی این حوزه پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های ۳۶۳۸ مقاله نمایه شده در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام، نشان داد که کلیدواژه‌های «قرآن»، «نهج‌البلاغه» و «امام علی (ع)» پرتکرارترین کلیدواژه‌ها در پژوهش‌های این حوزه بوده‌اند. تحلیل خوشه‌ای نیز نشان داد که مفاهیم حوزه قرآن و حدیث ایران در یازده خوشه موضوعی دسته‌بندی شده‌اند. با این حال، عدم توجه کافی به مفاهیم کلیدی مانند اخلاق اسلامی، فلسفه اسلامی و سیره نبوی، نشان‌دهنده نیاز به تمرکز بیشتر بر این موضوعات در پژوهش‌های آینده است.

خاصه و همکاران (۱۳۹۵) در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی جایگاه مطالعات قرآنی در تولید علم جهانی با استفاده از فنون علم‌سنجی» به تحلیل جایگاه پژوهش‌های قرآنی در سطح جهانی پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های ۱۴۷۹ رکورد نمایه شده در پایگاه وب‌آوساینس، نشان داد که ایالات متحده با ۳۳۷ پژوهش در رتبه نخست تولیدات علمی حوزه قرآن قرار دارد، در حالی که ایران با ۷۰ پژوهش در رتبه چهارم جای گرفته است. این یافته‌ها بیانگر آن است که اگرچه ایران در این حوزه فعالیت‌هایی داشته است، اما سهم آن در تولید علم جهانی نسبتاً محدود است.

شرفی و همکاران (۱۴۰۰) در مطالعه‌ای با عنوان «تحلیل علم‌سنجی تولیدات علمی در حوزه قرآن کریم»، به بررسی روند تولیدات علمی این حوزه پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های ۳۵۶ تولید علمی نمایه شده در پایگاه استنادی وب‌آوساینس، نشان داد که روند انتشار مقالات در حوزه قرآن کریم صعودی بوده و بیشترین موضوعات در زمینه سامانه‌های اطلاعاتی و مذهب متمرکز شده‌اند. کشورهای عربستان، پاکستان، آمریکا، مالزی و ایران به‌عنوان پیشروترین کشورها در این حوزه شناخته شدند. دانشگاه‌هایی مانند دانشگاه طیبه و دانشگاه مالایا نیز بیشترین مشارکت را در تولیدات علمی این حوزه داشتند. با این حال، نتایج نشان داد که میزان استنادهای محلی و همکاری‌های علمی در این حوزه بسیار کم است.

داستانی و همکاران (۱۴۰۱) در مطالعه‌ای، به مرور علم‌سنجی تولیدات علمی پژوهشگران ایرانی در حوزه سبک زندگی پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های استخراج شده از پایگاه استنادی وب‌آوساینس، نشان داد که تولیدات علمی پژوهشگران ایرانی در حوزه سبک زندگی سالم در سال‌های اخیر روندی رو به رشد داشته است. بیشتر تولیدات علمی به مقالات پژوهشی و چکیده‌های ارائه شده در اجلاس‌ها اختصاص داشتند که بیانگر تلاش محققان برای تولید دانش جدید و

تبادل یافته‌های علمی است. از میان پژوهشگران ایرانی، عزیزی، کلشادی و میرمیران به‌عنوان پرکارترین محققان در این حوزه شناخته شدند. دانشگاه علوم پزشکی تهران نیز به‌عنوان پیشرو در تولیدات علمی این حوزه معرفی شد و بیشترین همکاری‌های علمی را با دانشگاه‌های علوم پزشکی شهید بهشتی و اصفهان داشت. خوشه‌های موضوعی شناسایی شده شامل پیشگیری، بیماری‌های پرخطر، سلامت روانی و اجتماعی، ارتقای سلامت و فعالیت‌های روزمره بود که نشان‌دهنده تمرکز پژوهش‌ها بر بهبود سلامت عمومی از طریق تغییر سبک زندگی است.

کریمی و طباطبایی امیری (۱۴۰۳) در مطالعه‌ای با عنوان «بررسی وضعیت تولیدات علمی حوزه مطالعات قرآن و حدیث در موضوعات جنسیت، زنان و خانواده با استفاده از ترسیم هم‌نویسندگی: یک مطالعه علم‌سنجی»، به تحلیل تولیدات علمی این حوزه پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های استخراج شده از پایگاه اطلاعاتی پژوهشکده زن و خانواده، نشان داد که نرخ رشد مطالعات در این حوزه ۱۱/۳۸ درصد است که بیانگر اقبال پژوهشگران به پژوهش‌های بین‌رشته‌ای در حوزه قرآن و حدیث، جنسیت، زنان و خانواده است. مجلاتی مانند پیام زن، مطالعات راهبردی زنان و بانوان شیعه به‌عنوان نشریات هسته این حوزه شناسایی شدند. همچنین، ۲۶۰ نویسنده اصلی با حداقل ۳ و حداکثر ۲۹ مقاله، نقش کلیدی در تولیدات علمی این حوزه داشتند. خوشه‌بندی نویسندگان به ۹ خوشه فرعی تقسیم شد که نشان‌دهنده تنوع موضوعی و همکاری‌های علمی در این حوزه است.

داستانی و همکاران (۱۴۰۳) در مطالعه‌ای دیگر با عنوان «تبیین مسیرهای علمی در حوزه قرآن و سلامت: یک مطالعه کتاب‌سنجی»، به تحلیل تولیدات علمی در حوزه قرآن و سلامت روان پرداختند. این پژوهش با استفاده از روش‌های کتاب‌سنجی و تحلیل داده‌های استخراج شده از پایگاه استنادی اسکوپوس، نشان داد که این حوزه پژوهشی در سال‌های

اخیر رشد قابل توجهی داشته است. بیشتر تولیدات علمی به مقالات پژوهشی (۷۸ درصد) و مروری (۱۲ درصد) اختصاص داشتند که بیانگر تمرکز محققان بر تولید دانش جدید و جمع‌بندی یافته‌های موجود است. از نظر جغرافیایی، مالزی، ایران و اندونزی به‌عنوان پیشروترین کشورها در این حوزه شناخته شدند. دانشگاه علوم پزشکی مشهد و دانشگاه مالزی نیز به‌عنوان پرکارترین مؤسسات در تولیدات علمی این حوزه معرفی شدند. خوشه‌های موضوعی شناسایی شده شامل تأثیرات قرآن بر سلامت روان و جسم، تغذیه، دعا و معجزات قرآن بودند که نشان‌دهنده تنوع مطالعات در این حوزه است.

مطالعات خارجی

در مطالعه‌ای نادیراوندی و بتولی (۲۰۲۲) به بررسی نقش قرآن و حدیث در مراقبت‌های بهداشتی پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های ۳۰۲ مقاله نمایه‌شده در پایگاه پاب‌مد، نشان داد که مقالات این حوزه در شش خوشه موضوعی شامل «طب مکمل و جایگزین»، «اخلاق»، «تأثیر معنویت بر درمان و کنترل بیماری‌های روانی»، «حقوق و جایگاه زنان»، «تنظیم خانواده و درمان ناباروری» و «نظرات قرآن و حدیث در مورد مسائل جنسی» دسته‌بندی شده است.

فاضله و همکاران (۲۰۲۳) در مطالعه‌ای به بررسی روند توسعه پژوهش‌های تفسیر قرآن در عصر دیجیتال پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های ۱۸۹ مقاله نمایه‌شده در اسکوپوس، نشان داد که نرخ رشد سالانه انتشارات در این حوزه ۳۰۸۶ درصد است و بیشترین تعداد مقالات در سال ۲۰۲۲ منتشر شده است. مالزی به‌عنوان پیشروترین کشور در این حوزه شناخته شد و نویسندگانی مانند ابراهیم و کادر به‌عنوان پرکارترین محققان در حوزه تفسیر قرآن معرفی شدند.

در مطالعه‌ای کالیل و همکاران (۲۰۲۴) به بررسی روند تحولات مطالعات قرآنی از سال ۱۸۸۰ تا ۲۰۲۳ پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های استخراج‌شده از پایگاه اسکوپوس، نشان

داد که تعداد استنادات سالانه به مقالات این حوزه به‌طور پیوسته افزایش یافته است که بیانگر رشد اهمیت و علاقه‌ی علمی به مطالعات قرآنی است. نویسندگان برجسته‌ای مانند ریپین و رینولدز و مؤسسات پیشرویی مانند دانشگاه مالایا و دانشگاه بین‌المللی اسلامی مالزی نقش کلیدی در پیشبرد این حوزه داشته‌اند. از نظر جغرافیایی، مالزی، اندونزی و ایران به‌عنوان کشورهای پیشرو در تولیدات علمی این حوزه شناخته شدند. همچنین، تحلیل شبکه‌ای مفاهیم کلیدی نشان داد که مفاهیمی مانند پردازش زبان طبیعی، زبان‌شناسی محاسباتی و بازیابی اطلاعات به‌طور فزاینده‌ای در مطالعات قرآنی مورد توجه قرار گرفته است.

در مطالعه‌ای دیگران و همکاران (۲۰۲۴) به بررسی الگوها و روندهای پژوهشی در حوزه مطالعات قرآنی و فناوری مدرن پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های ۱۲۲۵ مقاله نمایه‌شده در اسکوپوس، نشان داد که نرخ رشد سالانه انتشارات در این حوزه ۹۰۴۲ درصد است و میانگین استنادات به هر مقاله ۵۰۸۱ بوده است. مالزی، اندونزی و ترکیه به‌عنوان کشورهای پیشرو در این حوزه شناخته شدند و بیشترین فعالیت پژوهشی بین سال‌های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ انجام شده است. مفاهیم کلیدی مانند «قرآن»، «هستی‌شناسی» و «آموزش مهندسی» به‌عنوان محورهای اصلی پژوهش‌های این حوزه شناسایی شده است.

اینی و شافی (۲۰۲۴) نیز در مطالعه خود به بررسی روندهای پژوهشی در حوزه زبان‌شناسی قرآنی پرداختند. این پژوهش با استفاده از داده‌های ۳۷۵ مقاله نمایه‌شده در اسکوپوس، نشان داد که پژوهش‌های زبان‌شناسی قرآنی به‌طور فزاینده‌ای میان‌رشته‌ای شده و بر مفاهیمی مانند نظریه‌های زبان‌شناسی، آواشناسی، نحو و معناشناسی متمرکز بوده است.

بررسی پیشینه پژوهش‌های مرتبط نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر پژوهش‌های مرتبط با علوم قرآنی و مطالعات علم‌سنجی رشد داشته است، همچنین این نوع مطالعات نقش

مهمی در شناسایی روندها، شبکه های علمی و شکاف های پژوهشی این حوزه ایفا کرده است. در حالی که پژوهش های متعددی در زمینه های تفسیر قرآن، حدیث، اخلاق، سبک زندگی و جنسیت انجام شده، مطالعه ای جهت بررسی علم سنجی در حوزه موضوعی قرآن و سلامت روان مشاهده نشد. از سوی دیگر، اهمیت سلامت روان در جوامع امروزی و نقش مفاهیم قرآنی در ارتقای آن، ضرورت پژوهش های علمی دقیق تر را بیش از پیش نمایان می سازد؛ بنابراین مطالعه علم سنجی حاضر در این حوزه علمی می تواند به درک بهتر مسیرهای پژوهشی، شناسایی حوزه های کمتر مطالعه شده و تقویت همکاری های علمی منجر شود و زمینه را برای تحقیقات میان رشته ای و کاربردی تر در حوزه قرآن و سلامت روان فراهم کند.

روش کار

مطالعه حاضر با توجه به اهداف پژوهش، توصیفی-تحلیلی از نوع کاربردی است که با استفاده از روش علم سنجی انجام شده است. جامعه آماری این مطالعه تمامی انتشارات علمی مرتبط با قرآن و سلامت در پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس بوده است.

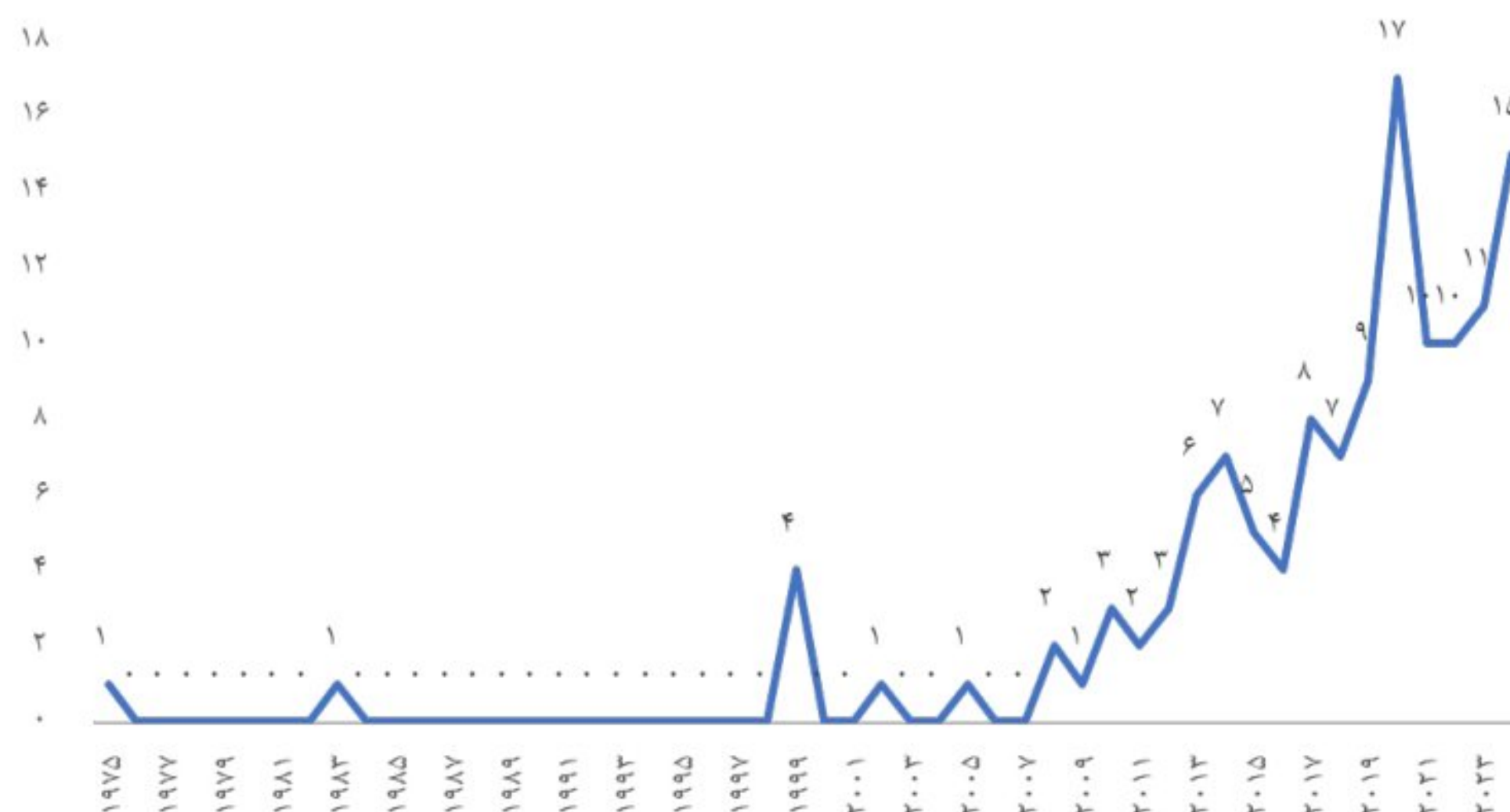
پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس یکی از بزرگترین پایگاه های استنادی قابل جستجو شامل چکیده انتشارات علمی معتبر است که به طور مداوم در حال به روزرسانی است و طیف گسترده ای از منابع علمی را شامل می شود (چادگانی و همکاران، ۲۰۱۳). با توجه به اینکه پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس نسبت به سایر پایگاه های اطلاعاتی علمی مانند وب آو ساینس و پاب مد طیف وسیع تری از مجلات در موضوعات گوناگون را شامل می شود دارد (الریالات، ۲۰۱۹). همچنین داده ها از پایگاه داده معتبر اسکوپوس بر اساس راهبرد جستجوی مشخص استخراج گردیده است، بنابراین گستردگی و جامعیت محتوای تحت پوشش این پایگاه اطلاعاتی برای استخراج داده ها و به دست آوردن نتایج قابل اعتماد است (پانکوت، ۲۰۲۱). داده های این مطالعه با جستجوی کلیدواژه های مرتبط و بر اساس راهبرد

جستجوی تدوین شده تا تاریخ ۲۰ بهمن ماه ۱۴۰۳ جمع آوری گردیده است، بر این اساس راهبرد جستجو به شرح زیر بوده است:

TITLE ("qoran*" OR "quran*" OR "koran*" OR "q'uran*") AND TITLE-ABS-KEY ("mental health" OR "psychological health" OR "mental disorder*" OR "psychiatric disorder*" OR "psychological well-being" OR "psychotherapy" OR "stress" OR "anxiety" OR "depression")

پس از بازیابی داده ها بر اساس راهبرد جستجوی مذکور از پایگاه اطلاعاتی، متغیرهای مورد نیاز هر یک از اسناد علمی مانند، عنوان، سال انتشار، منبع انتشار، نوع سند، نویسندگان، کشور، کلیدواژه های نویسندگان و ... در قالب فایل CSV استخراج گردید، سپس، جهت تجزیه و تحلیل داده ها از روش علم سنجی استفاده گردیده است که روشی مؤثر برای آشکار ساختن فرایند توسعه و ساختار دانش انتشارات علمی محسوب می گردد (داستانی و همکاران، ۲۰۲۲). بر همین اساس مطالعه حاضر دو رویکرد اساسی را دنبال کرده است: (۱) گزارش ویژگی های آماری اساسی انتشارات، از جمله تعداد و انواع انتشارات علمی، پرکارترین سازمان ها، مهم ترین مجلات منتشرکننده انتشارات علمی و میزان همکاری کشورها در تولید انتشارات علمی، (۲) نقشه برداری علمی جهت شناسایی ساختار مفهومی و روند توسعه انتشارات و ترسیم تصاویر و نقشه های مرتبط.

لازم به ذکر است که یک دست سازی و استاندارد سازی داده ها قبل از انجام تحلیل ها، بر اساس شاخص های تعریف شده علمی صورت گرفته تا داده ها به شکل صحیح و قابل مقایسه در تحلیل ها به کار گرفته شود، بدین صورت واژه های پرکاربرد

شکل ۱: نمودار روند سالیانه انتشارات علمی قرآن و سلامت روان

یافته‌ها:

با جستجو در پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس تعداد ۱۳۱ مورد انتشارات علمی حوزه قرآن و سلامت روان در پایگاه استنادی اسکوپوس استخراج شد، شکل شماره ۱ روند سالیانه انتشارات علمی قرآن و سلامت روان را نشان داده است.

داده‌های شکل شماره ۱ حاکی از آن است که روند انتشارات علمی با قرآن و سلامت روان در سال‌های اخیر رو به افزایش بوده است و بیشترین میزان انتشارات این حوزه علمی نیز در سال ۲۰۲۰ با ۱۷ مدرک علمی بوده است.

شکل شماره ۲ انواع انتشارات علمی مرتبط با قرآن و سلامت روان را نشان می‌دهد.

داده‌های شکل شماره ۲ نشان می‌دهد که بیشترین انتشارات علمی قرآن و سلامت روان، از نوع مقالات پژوهشی اصیل با ۹۶ مدرک بوده است و پس از آن مقالات مروری با ۲۱ مدرک و مقاله گردهمایی با ۸ مدرک بوده است.

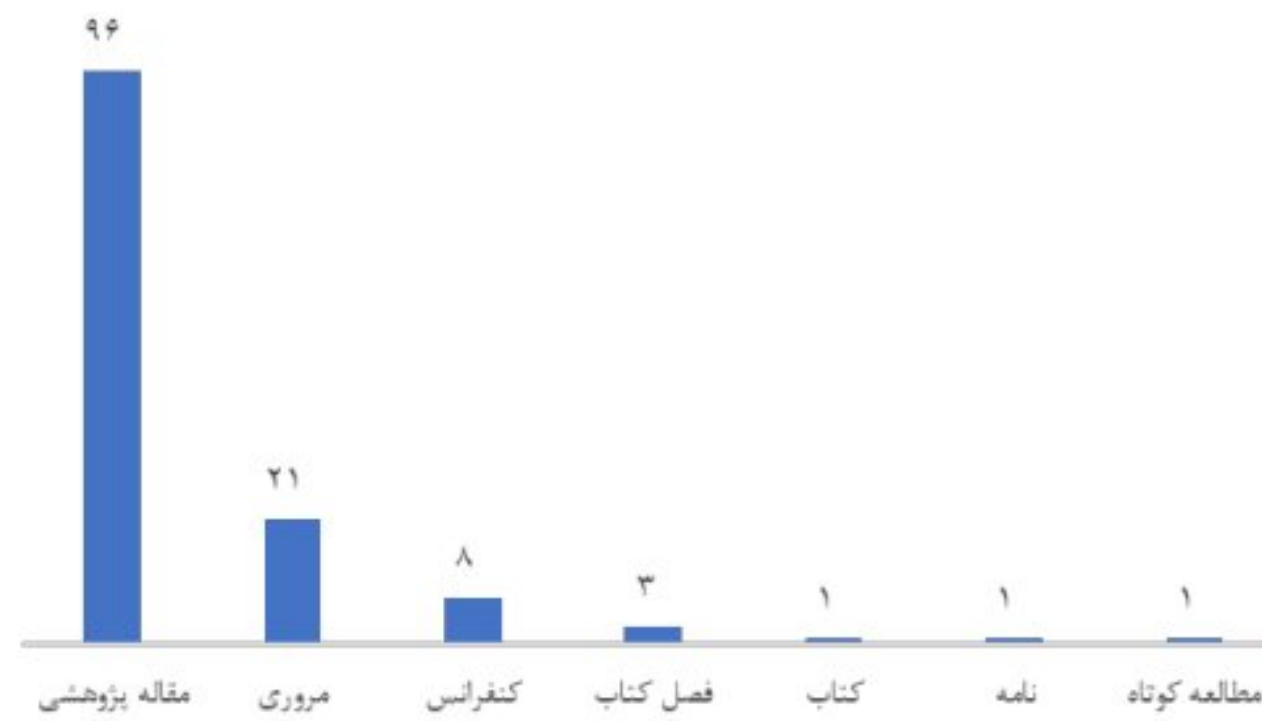
شکل شماره ۳ مهم‌ترین منابع انتشارات علمی قرآن و سلامت روان را نشان می‌دهد که حداقل ۲ مدرک علمی در حوزه قرآن و سلامت روان را منتشر کرده است.

داده‌های شکل شماره ۳ حاکی از آن است که مجله دین و

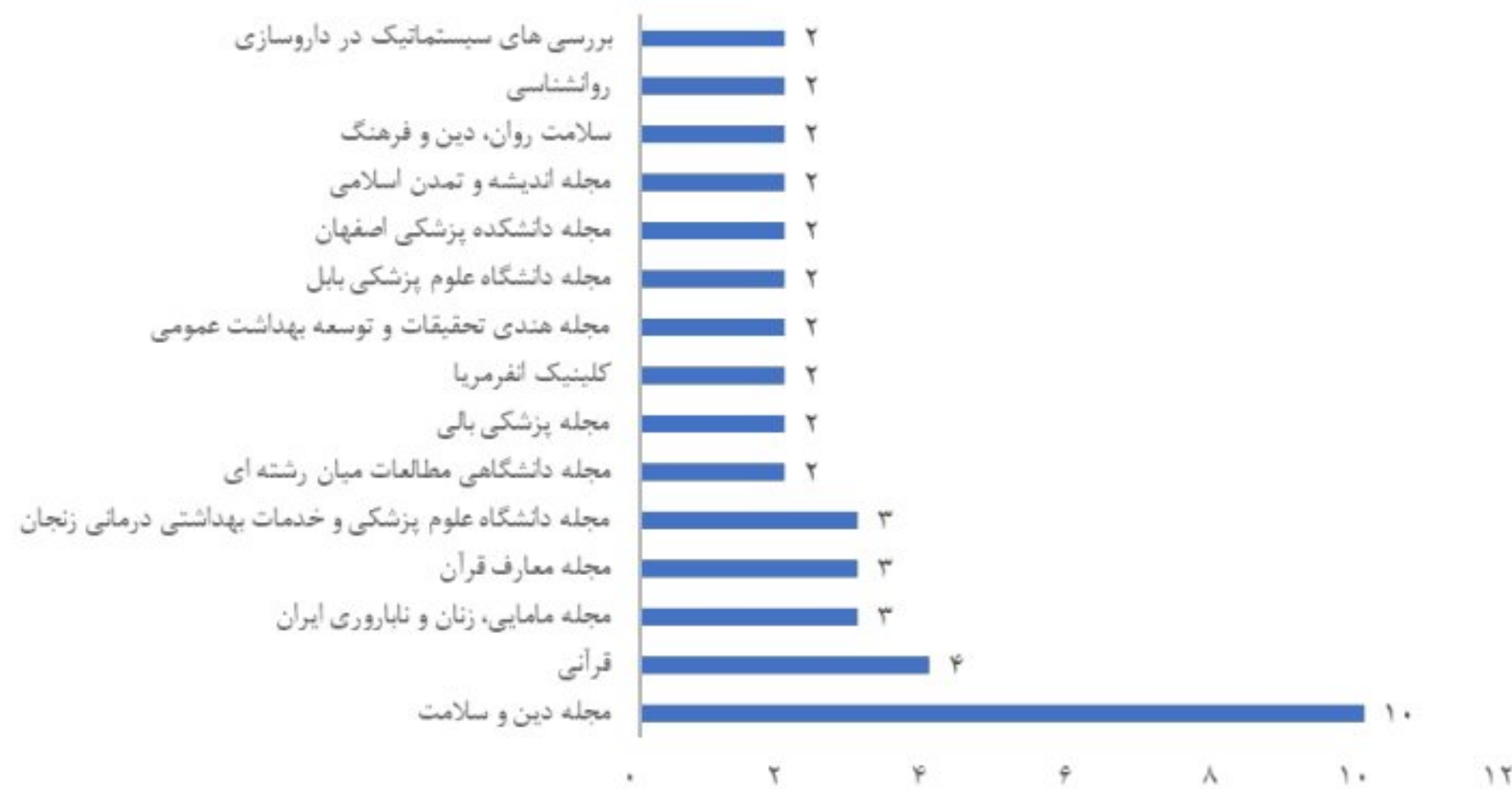
که معنی خاصی را در برندا شدند، به‌عنوان کلیدواژه‌های زائد^۱، حذف گردید. واژه‌هایی شامل مطالعه، مطالعه مروری، مطالعه مقطعی و مشابه این واژگان پرکاربرد که مفهوم خاصی در حوزه تحقیقات را نداشت، به‌عنوان کلیدواژه‌های زائد در نظر گرفته شد. همچنین واژه‌های شناسایی شده به‌صورت مترادف، به یک کلیدواژه اصلی تغییر یافت تا نتایج دقیق‌تر ارائه گردد. لازم به ذکر است که این کلیدواژه‌ها به‌صورت دستی در یک فایل متنی ساده ذخیره و در نرم‌افزار به‌عنوان کلیدواژه‌های زائد و مترادف اعمال گردید.

جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها و ترسیم نقشه‌های موضوعی از نرم‌افزار بیبلیوشاینی^۲ رابط گرافیکی مبتنی بر وب بسته بیبلیومتریکس^۳ در زبان برنامه‌نویسی R استفاده شده است. بیبلیوشاینی ابزاری برای مصورسازی اطلاعات در تحلیل‌های کتاب‌سنجی و علم‌سنجی، بر اساس تولیدات و انتشارات علمی در شاخص‌های کشورهای/مناطق، مجلات، نویسندگان، مقالات، کلمات کلیدی نویسنده و کانون‌های تحقیقاتی استفاده می‌گردد. این ابزار توانایی ترسیم نقشه‌های علمی مختلف را دارد (چن و گونگ، ۲۰۲۲).

1. Stopwprds
2. Biblioshiny
3. Bibliometrix

شکل ۲: نمودار انواع انتشارات علمی قرآن و سلامت روان

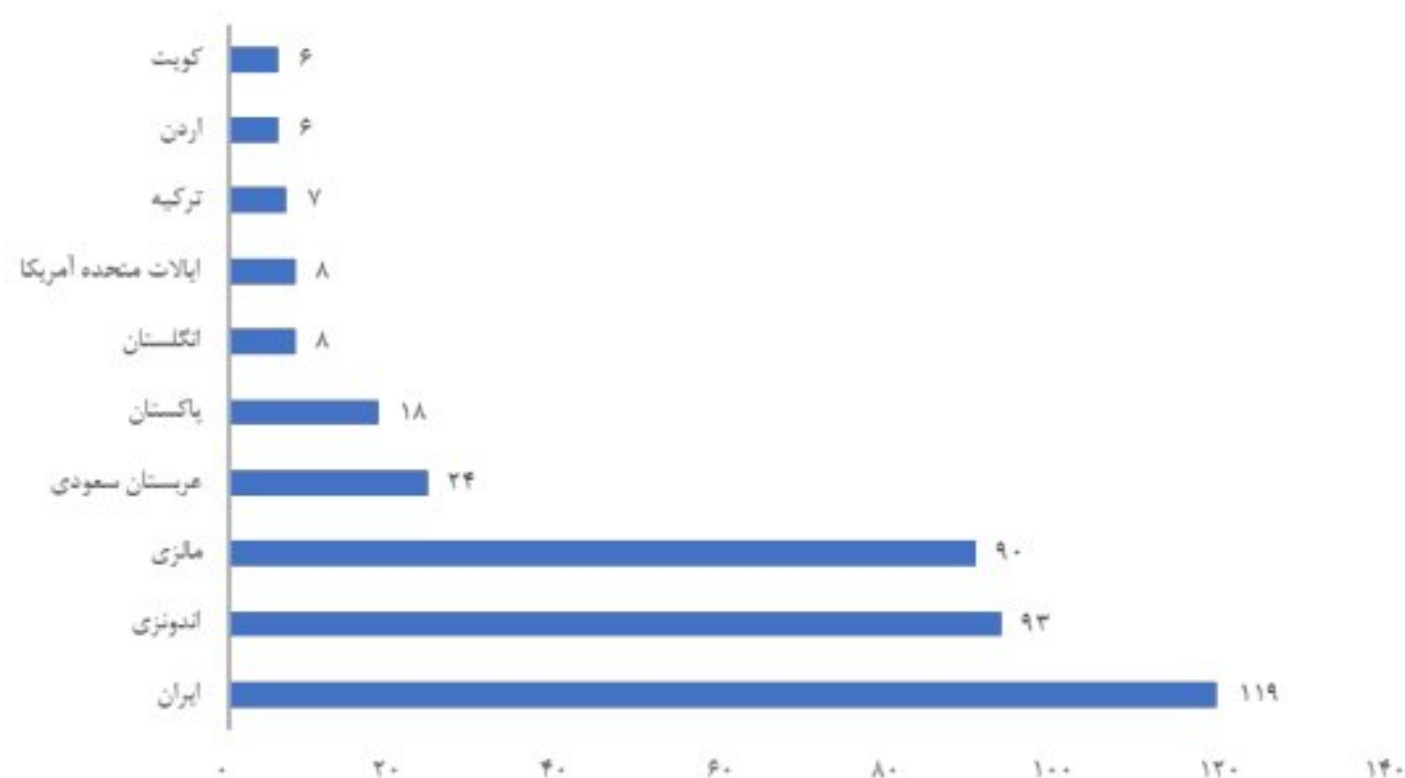

شکل ۳: نمودار مهم ترین منابع انتشارات علمی قرآن و سلامت روان

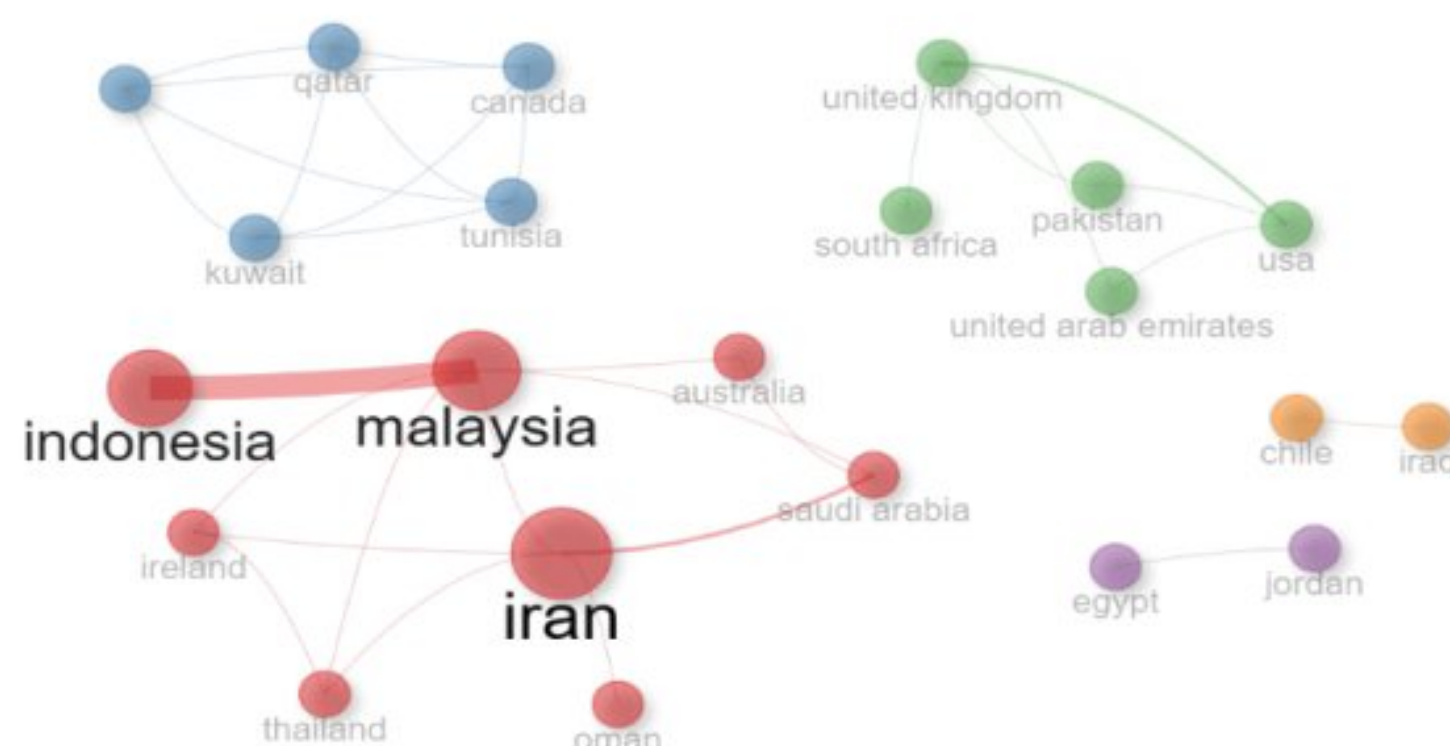
هستند، اندازه گره ها نشان دهنده تعداد مقالات منتشر شده توسط هر کشور است، پیوندها (خطوط بین گره ها) همکاری علمی بین کشورها را نشان می دهند و رنگ بندی گروه ها خوشه های همکاری علمی را مشخص می کند. داده های شکل شماره ۵ نشان می دهد که در این نقشه چند خوشه اصلی همکاری بین کشورها قابل مشاهده است. ۱- خوشه قرمز، این خوشه بزرگ ترین و مهم ترین گروه همکاری است. کشورهایی مانند ایران، مالزی، عربستان سعودی در این خوشه حضور دارند. ایران به عنوان بزرگ ترین گره در این خوشه، بیشترین تعداد مقالات مرتبط را منتشر کرده است.

سلامت با ۱۰ مدرک، مجله قرآنی با ۴ مدرک بیشترین میزان انتشارات علمی قرآن و سلامت روان را منتشر نموده است. شکل شماره ۴، ده تا از کشورهای که بیشترین میزان انتشارات علمی قرآن و سلامت روان را منتشر نموده است، نشان می دهد. بر اساس داده های شکل شماره ۴، ایران با ۱۱۹ مدرک، اندونزی با ۹۳ مدرک و مالزی با ۹۰ مدرک، بیشترین میزان انتشارات علمی قرآن و سلامت روان را دارا بوده است. شکل شماره ۵، شبکه همکاری علمی کشورهای مشارکت کننده در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان را نشان داده است. در شکل شماره ۵، گره ها (نقاط دایره ای) نشان دهنده کشورها

جواد باقری بیلندی و همکاران

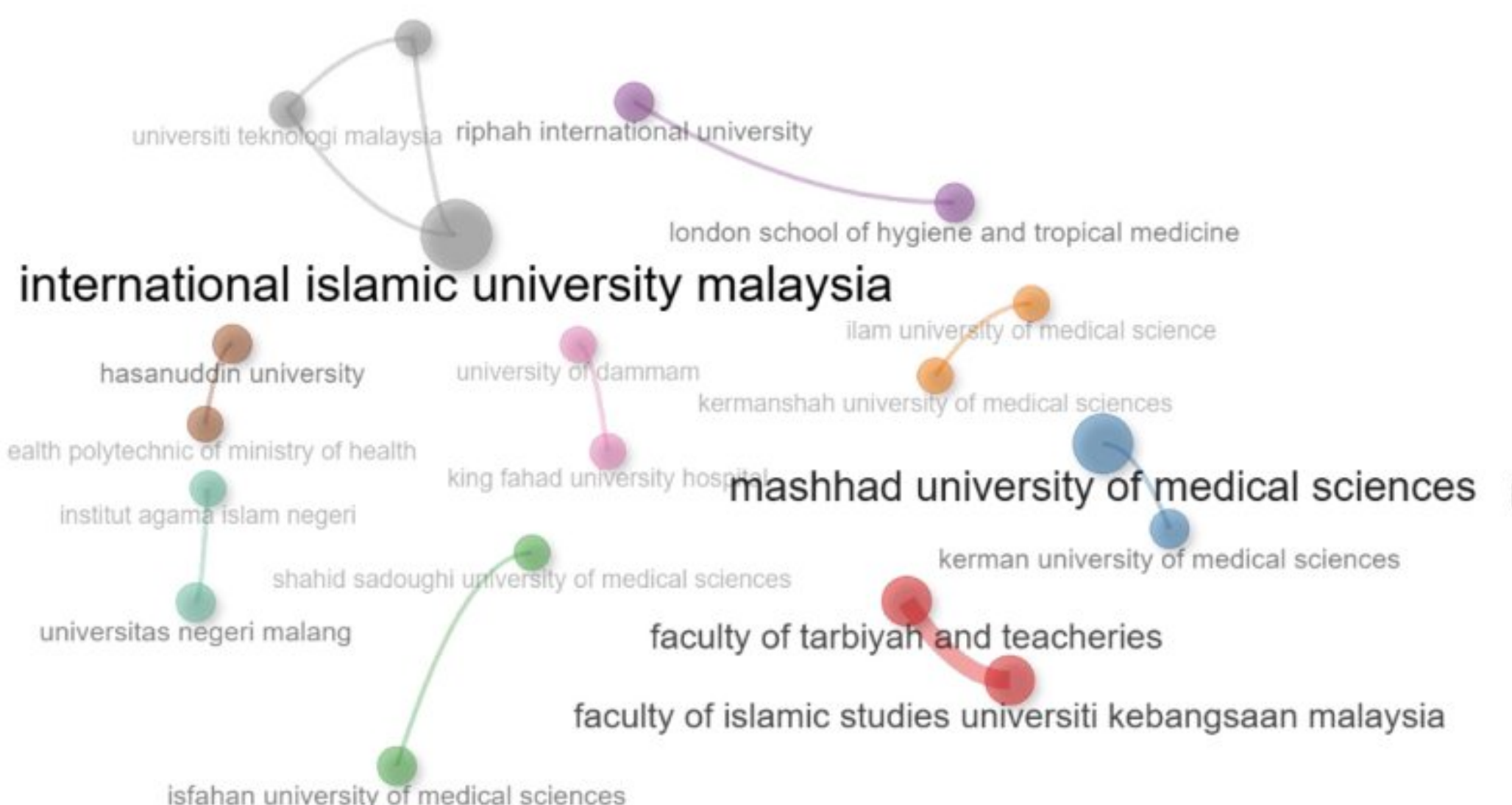
شکل ۴: پرکارترین کشورها در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان

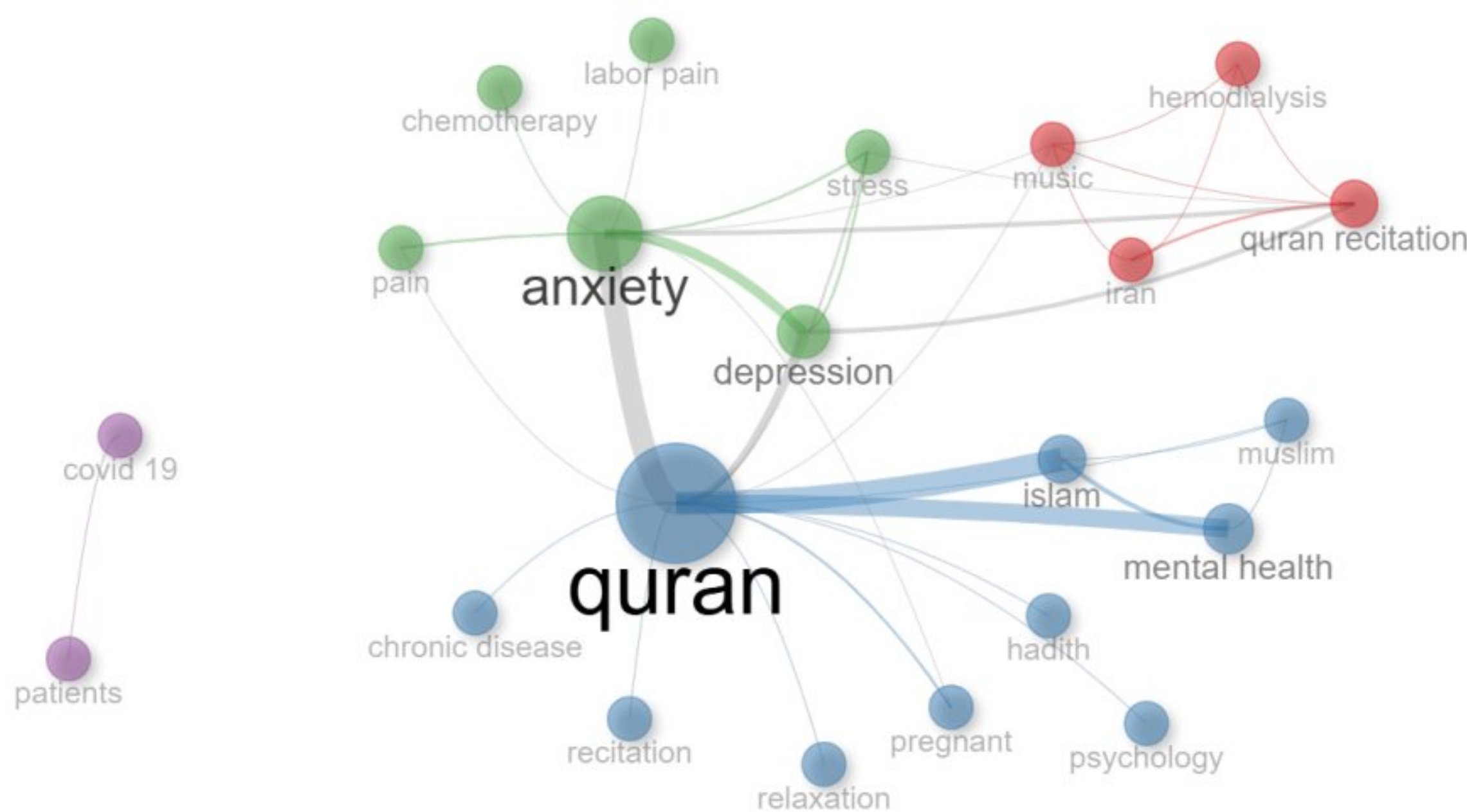
شکل ۵: شبکه همکاری بین کشورهای مشارکت کننده در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان

۳- خوشه سبز، این خوشه شامل کشورهایمانند ایالات متحده، انگلیس، پاکستان و امارات متحده عربی است.
 ۴- خوشه‌های کوچک‌تر (نارنجی و بنفش)، این خوشه‌ها شامل کشورهایمانند هند که تعداد محدودی مقاله منتشر کرده‌اند و تنها همکاری‌های دو یا سه‌جانبه دارند. ارتباطات این کشورها با سایر خوشه‌ها ضعیف‌تر است.

ارتباط قوی بین مالزی و اندونزی نشان‌دهنده همکاری علمی نزدیک این دو کشور در این حوزه است. عربستان سعودی نیز بیشترین همکاری با ایران را داشته است.
 ۲- خوشه آبی، این خوشه شامل کشورهایمانند کانادا، قطر، تونس و کویت است. همکاری‌های علمی این گروه نشان می‌دهد که به‌طور مستقل انجام می‌شود و ارتباط مستقیمی با سایر خوشه‌ها ندارد.

شکل ۶: شبکه همکاری بین سازمان‌های مشارکت‌کننده در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان

شکل ۷: نقشه هم‌رخدادی کلیدواژه‌ها در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان

سازمان‌های علمی و دانشگاه‌ها در تولیدات علمی قرآن و سلامت روان به صورت ارتباط دوتایی است، به عنوان نمونه دانشگاه علوم پزشکی مشهد با دانشگاه علوم پزشکی کرمان، دانشگاه مطالعات اسلامی کبنگسان مالزی با گروه تربیت و معلم مالزی و همچنین دانشگاه بین‌المللی مالزی با دانشگاه

شکل شماره ۶ نقشه همکاری علمی سازمان‌های مشارکت‌کننده در انتشارات علمی قرآن و سلامت روان را نشان داده است. در شکل شماره ۶، چندین خوشه کوچک از سازمان‌های علمی قابل مشاهده است که ارتباطات ضعیفی با یکدیگر دارند. داده‌های شکل شماره ۶ حاکی از آن است که ارتباط

فناوری مالزی مطالعات و پژوهش‌های مشترکی را منتشر نموده‌اند.

شکل شماره ۷، شکل شبکه هم‌رخدادی کلیدواژه‌های تولیدات علمی قرآن و سلامت روان را نشان می‌دهد که نشان‌دهنده ارتباط بین مفاهیم کلیدی در حوزه سلامت روان و آموزه‌های قرآنی است. در این نقشه علمی، گره‌ها (نقاط) نشان‌دهنده واژگان پرتکرار در مقالات بررسی‌شده هستند و ارتباطات (خطوط) نشان‌دهنده میزان هم‌رخدادی این واژگان در متون علمی است. اندازه هر گره نشان‌دهنده میزان تکرار آن واژه در مقالات و ضخامت خطوط نشان‌دهنده قدرت ارتباط بین واژگان است. رنگ‌بندی گروه‌ها نیز خوشه‌های موضوعی را نشان می‌دهد.

داده‌های شکل شماره ۷ نشان می‌دهد که تحلیل خوشه‌های رنگی در این شکل شامل چهار دسته اصلی است.

۱- خوشه آبی (واژگان اصلی و پایه‌ای مقاله) حول گره مرکزی شکل گرفته و شامل مفاهیم کلیدی مرتبط با سلامت روان و قرآن، مانند قرآن، سلامت روان، اسلام، آرامش، تلاوت و بیماری‌های مزمن است. این خوشه بیشترین ارتباط بین واژگان را دارد که نشان‌دهنده نقش محوری آن در مطالعات انجام‌شده است.

۲- خوشه سبز (ابعاد رفتاری سلامت روان) شامل واژگانی مرتبط با رفتارهای فردی مانند استرس، اضطراب و درد است. ارتباط مستقیم گره‌های این خوشه با خوشه آبی، نشان می‌دهد که راهکارهای قرآنی نقش مهمی در ارتقای سلامت روان دارند.

۳- خوشه قرمز (تحقیقات مرتبط و مطالعات علمی) کوچک‌تر بوده و نشان‌دهنده ارتباط بین مطالعات علمی در حوزه سلامت روان و مفاهیم قرآنی است. این خوشه شامل واژگان ایران، همودیالیز، تلاوت قرآن و موزیک است. ارتباط قوی‌تر آن با خوشه سبز بیانگر بررسی مفاهیم قرآنی در تحقیقات علمی حوزه سلامت روان است.

۴- خوشه بنفش (واژگان کمتر مرتبط اما دارای همبستگی جزئی) در سمت چپ تصویر قرار داشته و دارای گره‌هایی با ارتباط ضعیف‌تر است. این خوشه شامل مفاهیمی است که ممکن است تنها در برخی مقالات بررسی‌شده باشند اما ارتباط مستقیمی با سایر خوشه‌ها ندارند. این خوشه شامل واژگان بیمار و کووید-۱۹ است.

بحث و نتیجه‌گیری

تحلیل جامع داده‌های استخراج‌شده از پایگاه اطلاعاتی اسکوپوس در حوزه قرآن و سلامت روان، نشان‌دهنده رشد قابل توجه این حوزه پژوهشی در سال‌های اخیر است. این رشد به‌ویژه در سال ۲۰۲۰ به اوج خود رسیده است که احتمالاً تحت تأثیر شرایط جهانی مانند همه‌گیری کووید-۱۹ و افزایش توجه به مسائل سلامت روان بوده است. بیشترین حجم انتشارات در این حوزه به مقالات پژوهشی اصیل اختصاص دارد که نشان‌دهنده تمرکز محققان بر تولید دانش جدید و مبتنی بر شواهد است. با این حال، مقالات مروری و اجلاسی نیز سهم قابل توجهی دارند که بیانگر تلاش برای جمع‌بندی و تبادل دانش در این حوزه است.

از نظر جغرافیایی، ایران به‌عنوان پیشرو در این حوزه شناخته می‌شود که با ۱۱۹ مدرک علمی، جایگاه نخست را در میان کشورهای جهان دارد. این موضوع نشان‌دهنده توجه ویژه محققان ایرانی به نقش قرآن در ارتقای سلامت روان است. کشورهای اسلامی دیگر مانند اندونزی و مالزی نیز با تعداد قابل توجهی از انتشارات، نقش مهمی در پیشبرد این حوزه ایفا کرده‌اند. شبکه همکاری‌های علمی بین کشورها نیز نشان‌دهنده وجود خوشه‌های اصلی همکاری است که در آن ایران به‌عنوان هسته مرکزی با کشورهایی مانند مالزی، عربستان سعودی و مصر همکاری نزدیکی دارد. همچنین بیشترین همکاری علمی در این حوزه بین دو کشور مالزی و اندونزی مشاهده می‌شود، این همکاری‌ها بیانگر اشتراکات فرهنگی و دینی

قرآن و سلامت روان: ترسیم نقشه های علمی از مفاهیم کلیدی و...

میان این کشورها و تلاش مشترک برای بررسی نقش قرآن در سلامت روان است. در همین راستا مطالعه داستانی و همکاران (۱۴۰۳) و نادری راندی و بتولی (۲۰۲۲) نیز نشان داده است که کشورهای ایران، مالزی و اندونزی در تولیدات علمی قرآن و سلامت پیشرو هستند.

از نظر سازمانی، اگرچه برخی دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی در ایران و مالزی همکاریهایی داشتهاند، اما بهطور کلی ارتباطات بین سازمانی در این حوزه ضعیف است. این موضوع می تواند ناشی از عدم وجود شبکه های پژوهشی قوی یا کمبود منابع مالی و انسانی برای همکاری های گسترده تر باشد. تقویت این ارتباطات می تواند به تولید دانشی غنی تر و کاربردی تر در این حوزه منجر شود.

نقشه هم رخدادی کلیدواژه ها نیز تأیید می کند که قرآن به عنوان هسته مرکزی این پژوهش ها، با مفاهیمی مانند اسلام، سلامت روان، استرس و اضطراب ارتباط تنگاتنگی دارد. این یافته ها نشان می دهد که قرآن نه تنها به عنوان یک منبع معنوی، بلکه به عنوان یک ابزار مؤثر در بهبود سلامت روان مورد توجه قرار گرفته است. در این راستا مطالعه رضایی و همکاران نیز نشان داده است که گوش دادن به تلاوت قرآن بر سلامت روان دانشجویان تأثیر مثبتی دارد، همچنین رفیعی محمدی و جهانگیری (۱۳۹۸) نشان دادند که معنا درمانی توأم با تلاوت قرآن و دعا در کاهش شدت علائم افسردگی زنان مبتلا به افسردگی اساسی مؤثر است؛ بنابراین می توان گفت با توجه اهمیت نقش تلاوت و گوش دادن به قرآن در سلامت روان، یافته های این مطالعه نیز هم راستا با مطالعات پیشین این نکته را تأیید می کند.

در نهایت، نتایج این مطالعه نشان می دهد که حوزه قرآن و سلامت روان به طور فزاینده ای در حال رشد است و پژوهش های انجام شده نقش مهمی در درک تأثیر آموزه های قرآنی بر سلامت روان ایفا کرده اند. با این حال، برای پیشبرد این حوزه،

نیاز به تقویت همکاری های بین المللی، به ویژه بین کشورهای اسلامی و غربی و همچنین ایجاد شبکه های پژوهشی قوی تر بین سازمان های علمی احساس می شود. علاوه بر این، توجه به مفاهیم نوظهور مانند تأثیر قرآن بر سلامت روان در شرایط بحرانی (مانند همه گیری ها) و بررسی مکانیسم های دقیق تأثیر قرآن بر کاهش اختلالات روانی می تواند به غنای این حوزه کمک کند. در مجموع، این پژوهش ها نه تنها به تولید دانش علمی کمک می کند، بلکه می توانند به عنوان پایه ای برای طراحی مداخلات معنوی و دینی در حوزه سلامت روان مورد استفاده قرار گیرد.

Reference

1. Aini, N, & Shafie, N. A. (2024). Trends and Developments in Quranic Linguistic Research: A Bibliometric Analysis Based on Scopus Data. *Jurnal Islam dan Masyarakat Kontemporari*, 25(2), 1-22.
2. AlRyalat, S. A. S, Malkawi, L. W, & Momani, S. M. (2019). Comparing bibliometric analysis using PubMed, Scopus, and Web of Science databases. *Journal of Visualized Experiments (JoVE)* (152), e58494.
3. AN, A. N, Mahmudulhassan, M, Ali, M, Muthoifin, M, Waston, W, & Senathirajah, A. R. B. S. (2024). The Intersection of Quranic Studies and Modern Technology: A Bibliometric Analysis of Academic Publications from 2000 to 2024. *Qubahan Academic Journal*, 4(4), 178-190.
4. Aprillia, T, Widiyanti, T, & Azika, A. (2022). The Relationship Between the Religiosity of Islamic Teachings to the Mental Health of Modern. *Muhammadiyah International Public Health and Medicine Proceeding*, 2(1), 259-272.
5. Chadegani, A. A, Salehi, H, Yunus, M. M, Farhadi, H, Fooladi, M, Farhadi, M & Ebrahim, N. A. (2013). A comparison between two main academic literature collections: Web of Science and Scopus databases. *arXiv preprint arXiv:1305.0377*.
6. Chen, T, & Gong, X. (2022). Global research trend analysis of *Osmanthus fragrans* based on Bibliometrix. *Mobile Information Systems*, 2022(1), 4091962.
7. Darabinia, M, Gorji, A. M. H, & Afzali, M. A. (2017). The effect of the Quran recitation on mental health of the Iranian medical staff. *Journal of Nursing Education and Practice*, 7(11), 30-36.
8. Dastani, M, Mardaneh, J, & Moshari, J. (2022). Mapping the scientific structure of Iranian brucellosis researches using the co-authorship and co-occurrence network analysis. *Iranian Journal of Medical Microbiology*, 16(4), 336-339.
9. Fadhilah, U, Nugroho, K, & Azizah, A. (2023). Development of Al-Qur'an Interpretation Research in the Digital Era: Bibliometric Approach with R for Statistical Computing. *Proceeding ISETH (International Summit on Science, Technology, and Humanity)*, 1498-1509.
10. fathi, y. (2013). Feeling of Security and Mental Health in the Holy Quran. *Quranic Knowledge Research*, 3(10), 97-124. <https://doi.org/10.22054/rjqk.2013.5607>
11. Grinē v, A. V, Bylieva, D. S, & Lobatyuk, V. V. (2021). Russian university teachers' perceptions of scientometrics. *Publications*, 9(2), 22.
12. Janssens, F, Leta, J, Glänzel, W, & De Moor, B. (2006). Towards mapping library and information science. *Information processing & management*, 42(6), 1614-1642.
1. ثقفی تهرانی، م، (۱۳۹۸ ق)، تفسیر روان جاوید، تهران: انتشارات برهان، (چاپ سوم).
2. حسینی، س، م؛ و قدیری نژاد، س، ف، (۱۴۰۲)، راهکارهای قرآنی نیل به امنیت روانی فردی و کارکردهای آن در زندگی اجتماعی، دو فصلنامه فرهنگی قرآن، (۲)۱، ۱۶۵-۱۹۰.
3. خاصه، علی اکبر؛ صادقی، سعید؛ عزتی، ابراهیم؛ غفاری، سعید، (۱۳۹۶)، بررسی جایگاه مطالعات قرآنی در تولید علم جهانی با استفاده از فنون علم سنجی، مطالعات قرآنی، (۷)۲۸، ۴۷-۶۹.
4. داستانی، م، باقری، ج و صادقیان، م، ح، (۱۴۰۱)، مرور علم سنجی تولیدات علمی پژوهشگران ایرانی در حوزه سبک زندگی، قرآن و طب، (۲)۷، ۱۲-۱۹.
5. داستانی، م، صادقیان، م، ح و باقری، ج، (۱۴۰۳)، تبیین مسیرهای علمی در حوزه قرآن و سلامت: یک مطالعه کتاب سنجی، قرآن و طب، (۱)۹، ۴۱-۵۰.
6. رضایی، م، سعدی پور، ا، دارابی، ف و محمدی، ج، (۱۳۹۷)، تأثیر تلاوت قرآن بر سلامت روان، مطالعات اسلام و روان شناسی، (۲۳)۱۲، رفیعی محمدی، ن؛ و جهانگیری، م، (۱۳۹۸)، اثربخشی معنا درمانی توأم با تلاوت قرآن و دعا بر شدت علائم افسردگی زنان مبتلا به اختلال افسردگی اساسی، پژوهش در دین و سلامت، (۴)۵، ۸۸-۹۰.
8. شرفی، ع، مؤمنی، ع و ابراهیمی، ر، (۱۴۰۰)، تحلیل علم سنجی تولیدات علمی در حوزه قرآن کریم، مطالعات میان رشته ای قرآن، (۲۱)۱۱، ۰-۰.
9. قاضی زاده، ح، سهیلی، ف و خاصه، ع، ا، (۱۳۹۷)، ترسیم ساختار دانش در پژوهش های علوم قرآن و حدیث ایران با استفاده از تحلیل هم واژگانی، پژوهش نامه علم سنجی، (۲)۴، ۱۰۱-۱۲۲.
10. قرائتی، م، (۱۳۸۳)، تفسیر نور، تهران: مرکز فرهنگی درس هایی از قرآن، (چاپ یازدهم).
11. کریمی، ر؛ و طباطبایی امیری، ف، س، (۱۴۰۳)، بررسی وضعیت تولیدات علمی حوزه مطالعات قرآن و حدیث در موضوعات جنسیت، زنان و خانواده با استفاده از ترسیم هم نویسنده: یک مطالعه علم سنجی، مطالعات کاربردی علم سنجی، (۱)۱، ۳۹-۶۰.
12. کیانی، ز؛ و فرضعلی، ف، (۱۴۰۱)، بررسی میزان اثربخشی آموزه های قرآنی متوسطه اول بر مهارت کنترل استرس دبیرستان نرجس شهرستان مهولات، پژوهش در آموزش معارف و تربیت اسلامی، (۱)۳، ۸۳-۱۰۴.

13. Kaleel, A. K, Assad, A, & Fyadh, M. (2024). Quranic Studies Evolution: A Bibliometric Analysis from 1880 to 2023. Mesopotamian Journal of Quran Studies, 2024, 1-12.
14. Keshavarzi, H, & Ali, B. (2019). Islamic perspectives on psychological and spiritual well-being and treatment. Islamophobia and psychiatry: Recognition, prevention, and treatment, 41-53.
15. Khasseh, A.A, Soosaraei, M, & Fakhar, M. (2016). Cluster analysis and mapping of iranian researchers in the field of parasitology: With an emphasis on the co-Authoership indicators and H index. Iranian Journal of Medical Microbiology, 10(2), 63-74.
16. Kim, M. C, & Zhu, Y. (2018). Scientometrics of Scientometrics: Mapping Historical Footprint and Emerging Technologies in. Scientometrics, 9.
17. Koenig, H. G, King, D, & Carson, V. B. (2012). Handbook of religion and health. Oup Usa.
18. Liu, Y, & He, H. (2023). Scientometrics of scientometrics based on web of science core collection data between 1992 and 2020. Information, 14(12), 637.
19. Masruri, M, Borham, A. S, Rahim, M, Chakim, S, & Faiz, M. (2022). The Approach of Revelation of the Quran and al-Sunnah to Dealing with Soul and Mental Disorders After the COVID-19 Outbreak. International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences, 12(8), 605-617.
20. Mildaeni, I. N, & Huda, T. N. (2024). Faith and Mental Health: Islamic Psychology Perspective. International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding, 11(۲)
21. Nadimah, N. A. (2018). Study on the effect of reading activities and listening to Al-Quran on human mental health. Journal Intellectual Sufism Research (JISR), 1(1), 19-23.
22. Nadi-Ravandi, S, & Batooli, Z. (2022). Knowledge mapping of articles on application of the Quran and Hadiths in health care: vosviewer visualization techniques. Journal of religion and health, 61(5), 3940-3968.
23. Naseh, A. (2020). Elements of Mental Health from the Viewpoint of the Quran and Hadiths. Religious Inquiries, 9(17), 169-189.
24. Organization, W. H. (2022). World mental health report: Transforming mental health for all. World Health Organization.
25. Peiravi, D. (2013). Mental health in viewpoint of Holy Quran. Journal of Academic and Applied Studies, 3.
26. Prancutè, R. (2021). Web of Science (WoS) and Scopus: The titans of bibliographic information in today's academic world. Publications, 9(1), 12.
27. Putra, D.A, Farida, U, Sartika, D, Kasdi, A, & Handayani, S. (2023). Quranic Mental Health amidst pandemic: a cultural-hermeneutic reading to the Salawat community in Indonesia. Mental health, religion & culture, 26(1), 1-15.

Quran and Mental Health: Scientific Mapping of Key Concepts and Global Research Trends

Javad Bagheri¹, Meisam Dastani^{2*}

Abstract

Objective: The present study aims to analyze the scientific networks and trends in scientific publications in the field of the Quran and mental health using a scientometric approach.

Methods: This scientometric study extracted data from the Scopus database by searching for keywords related to the Quran and mental health. Data analysis was conducted using the Bibliometrix package in the R programming language.

Findings: A total of 131 relevant scientific documents were identified, indicating a growing trend in publications in recent years, especially in 2020. The majority of publications were original research articles (96 documents). Journals such as Religion and Health and Quranic Studies were identified as key publication sources in this field. Geographically, Iran (119 documents), Indonesia (93 documents), and Malaysia (90 documents) had the highest contributions to scientific output. Analysis of the scientific collaboration network showed that Iran, Malaysia, and Indonesia formed a collaborative cluster, while most Western and African countries collaborated within separate clusters. The keyword co-occurrence map also confirms that the Quran, as the central core of these studies, is closely related to concepts such as Islam, mental health, stress, and anxiety.

Conclusion: The results of this study indicate that the field of scientific publications on the Quran and mental health is rapidly growing. Conducted research has played an important role in understanding the impact of Quranic teachings on mental well-being. However, strengthening international collaborations and developing more robust research networks among scientific institutions are essential for advancing this field. Therefore, the findings of the present study can serve as a foundation for designing spiritual and religious interventions in the field of mental health..

Keywords: Quran, mental health, scientometrics, scientific mapping.

1. Instructor, Department of Islamic Studies, School of Medicine, Gonabad University of Medical Sciences, Gonabad, Iran.
- 2.*. Corresponding author, Ph.D. in Knowledge and information science (knowledge and information retrieval), Gonabad university of medical sciences, Gonabad, Iran.